

UDK 808.62-22

Izvorni znanstveni rad

Primljen: studeni 1997.

Prihvaćen za tisak: 30. lipnja 1998.

Mirko Peti

KOJOJ SKUPINI IMENSKIH RIJEČI PRIPADAJU *PLURALIA TANTUM*?

U raspravi se imenske riječi označene kao *pluralia tantum*, tipa *vrata*, *vile*, *škare*, po semantičkim kriterijima koji se ovdje uspostavljaju, tumače kao pojmovne imenice,¹ poput imenica tipa *zrak*, *radost*, *ljubav*, itd., a odbacuje se tradicionalni model po kojemu se te riječi tumače kao opće imenice.² Tu-

¹ Termin 'pojmovna imenica' uvodi se u semantičku klasifikaciju imenica po načinu na koji imenske riječi označuju ono što znače. Ono to znače imenske riječi iz kategorije pojmovnih imenica, cjelovitu nebrojivu tvar, materijalnu ili duhovnu, označuje se primarno pojmom, u kojemu se ostvaruje sadržaj tih riječi, pa se zbog toga te riječi i zovu pojmovne imenice.

² Da se imenske riječi označene kao *pluralia tantum* svrstavaju u opće imenice vidi u *Gramatici hrvatskoga ili srpskoga jezika* Brabec - Hraste - Živkovića, II. izdanje, 1954, str. 38, & 73 b. U *Hrvatskoj gramatici* skupine autora, Školska knjiga, Zagreb, 1995, str. 101, & 236, samo se konstatira da se imenske riječi koje imaju samo množinu zovu *pluralia tantum*, a ne kaže se ništa kojoj skupini po svojoj semantičkoj strukturi te riječi pripadaju. Jednako se i u *Povijesnom pregledu, glasovima i oblicima hrvatskoga književnog jezika*, skupine autora, HAZU - Globus, Zagreb, 1991, str. 486, & 92, samo formalno konstatira da se imenice s množinskim oblikom zovu *pluralia tantum*, a ništa se ne govori o njihovoj semantičkoj strukturi. I u Težak - Babićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1992, str. 80, & 175, u opisu se tih imenica postupa na isti način. Tvrdeći da su imenice označene kao *pluralia tantum* samo u

mačenje *pluralia tantum* kao pojmovnih imenica nužna je posljedica uvođenja u opis primjerena semantičkog modela za opisivanje značenjski nebrojivih odnosa u jeziku, čime je obuhvaćeno i sustavno razvrstavanje imenskih riječi u skupine po kriteriju brojivosti i nebrojivosti njihova značenja.³ Takvim se razvrstavanjem pokušava unijeti red u dosadašnju klasifikaciju imenica u nas, koja se u gramatikama pokazuje kaotičnom i stoga nepouzdanom, i to mahom zato što se u njezinu izvođenju polazi od neujednačenih gramatičko-semantičkih kriterija.

Ono što znače imenske riječi tipa *vrata, vile, škar*e nebrojivo je, na isti način na koji je nebrojivo i ono što znače pojmovne imenice, tipa *zrak, radost, ljubav*. To što znače te imenice ne može se brojiti, kao što se može brojiti, od jedno do mnogo, ono što znače opće imenice, tipa *grad, prijatelj*, itd. Po nebrojivosti onoga što znače i imenice tipa *vrata, vile, škar*e i imenice tipa *zrak, radost, ljubav* spadaju u istu skupinu imenskih riječi, skupinu pojmovnih imenica, onih sadržaj kojih se ostvaruje u pojmu kojim se ono što imenska riječ znači označuje kao cjelovita nebrojiva tvar a ne kao pojedinačan brojiv predmet.

Kad što znače, to što znače imenske riječi označuju kao nešto cjelovito, npr. 'stol', 'kuća', 'pijesak', 'mjesečina'. Cjelovitost značenja imenskim je riječima njihov tipičan semantički oblik.⁴ Riječi sa semantičkim oblikom cjelovitosti izdvajaju se u posebnu skupinu imenskih riječi. Taj oblik može biti brojiv i nebrojiv.

Cjelovitost kao semantički b r o j i v oblik imenske riječi imaju onda kad se ono što znače po značenju može odrediti kao jedno, npr. 'stol', 'kuća', kad se to jedno tim riječima jednoznačno može i označiti

množini, nijedna od navedenih gramatika ne govori o naravi te množine, a to je za razumijevanje semantičke strukture tih imenica i njihovo svrstavanje u skupinu kojoj pripadaju bitno. Za razliku od prave gramatičke množine, u općih imenica, množina imenskih riječi označenih kao *pluralia tantum*, bez opreke prema jednini, nije prava, nego je gramatički samo formalna množina, neutralizirana u tih imenica semantički nebrojivom cjelovitošću njihova značenja.

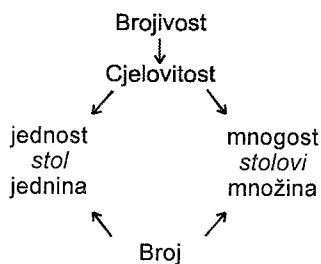
³ O semantičkim odnosima brojivosti i nebrojivosti u jeziku i njihovim konzekvencijama na razvrstavanje imenskih riječi u skupine po značenju vidi u disertaciji M. Petija "Oblici nebrojivosti u hrvatskom jeziku", Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1998 (rukopis).

⁴ Pojam 'semantički oblik' u opis se uvodi zbog toga da se uz gramatičke oblike riječi opišu i sintaktički mjerodavni oblici njihova značenja.

kao jedno, npr. 'stol', 'kuća', i potom po značenju kao jedno brojiti, u rasponu od najmanje jedno do najviše mnogo, npr. 'stol' - 'stolovi', 'kuća' - 'kuće'. Jedno se time dovodi u značenjski mjerodavnu opreku s mnogo. Gramatički izraz semantičke brojivosti tih riječi tada je gramatička kategorija broja, opreka među njezinim po značenju međusobno povezanim oznakama, jedninom i množinom: *stol* - *stolovi*, *kuća* - *kuće*.

Jedno, u jednini, *stol*, *kuća*, i mnogo, u množini, *stolovi*, *kuće*, tek zajedno, značenjski međusobno povezani, u opreci, *stol* - *stolovi*, *kuća* - *kuće*, čine značenjski brojivu cjelovitost navedenih imenskih riječi. S jednošću i mnogošću⁵ kao značenjskim obilježjima semantičke kategorije brojivosti, ravnomjerno raspodijeljenima na oznake gramatičke kategorije broja, jedninu i množinu, imenske riječi tipa *stol* i *kuća* imaju semantički brojiv oblik cjelovitosti.

Cjelovitost kao semantički brojiv oblik tih riječi u značenjskoj opreci jedno - mnogo ('stol' - 'stolovi', 'kuća' - 'kuće') prati dakle i cjelovitost kao njihov gramatički brojiv oblik u morfološkoj opreci jednina - množina (*stol* - *stolovi*, *kuća* - *kuće*). Cjelovitost onoga što imenske riječi znače u tih se riječi podudara s cjelovitošću onoga čime se to značenje oblikuje. Jezični izraz značenjskom obilježju jednosti semantički brojiva oblika cjelovitosti tih riječi gramatička je oznaka jednine, a značenjskom obilježju mnogosti gramatička oznaka množine. Shematski bi se to moglo prikazati ovako:

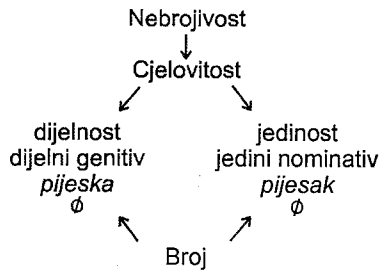


⁵ Termini 'jednost' i 'mnogost' kao značenjska obilježja kategorije brojivosti uvode se u opis zbog toga da se brojivost kao semantička kategorija razluči od gramatičke kategorije broja, kojoj su oznake jednina i množina.

Cjelovitost kao semantički *n e b r o j i* v oblik imenske riječi imaju onda kad se ono što te riječi znače po značenju ne može odrediti kao jedno, kad se kao jedno tim riječima to ne može ni označiti, i potom kao jedno ni brojiti, u rasponu od najmanje jedno do najviše mnogo, kad je, drugim riječima, to što u svojoj značenjski određenoj cjelovitosti znače po značenju *n e b r o j i* v o, kad se po značenju ne može brojiti, npr. pijesak - pijeska, veselje - veselja, trulež - truleži, perje - perja, unučad - unučadi. Umjesto kao jedno, tu se, bez opreke prema mnogo, to što imenska riječ znači u svojoj cjelovitosti po značenju može odrediti samo kao jedino, npr. *Na dnu je bio pijesak, U kući će biti veselje, Na grožđu je bila trulež, U jastucima je bilo perje, U svakoj je obitelji bila i unučad.* Jedino je *n e b r o j i* v o, jer se ne može dovesti u značenjski mjerodavnu opreku s mnogo, nego se može dovesti samo u značenjski mjerodavnu opreku s dio, koje je također *n e b r o j i* v o: *Na dnu je bilo pijeska, U kući će biti veselja, Na grožđu je bilo truleži, U jastucima je bilo perja, U svakoj je obitelji bilo i unučadi.*

S jedinošću i dijelnošću⁶ kao značenjskim obilježjima semantičke kategorije *n e b r o j i* v o s t i, ravnomjerno raspodijeljenima na jedini nominativ (pijesak, veselje, trulež, perje, unučad) i dijelni genitiv (pijeska, veselja, truleži, perja, unučadi), neovisno o oznakama gramatičke kategorije broja, jednini i množini, imenske riječi tipa *pijesak, veselje, trulež, perje, unučad* imaju semantički *n e b r o j i* v o b l i k c j e l o v i t o s t i, za razliku od imenskih riječi tipa *stol i kuća*, koje sa značenjskim obilježjima jednosti i mnogosti, ravnomjerno raspodijeljenima na oznake gramatičke kategorije broja, jedninu i množinu, imaju semantički *b r o j i* v o b l i k c j e l o v i t o s t i. Shematski se to može prikazati ovako:

⁶ Termin 'jedinost' i 'dijelnost' kao značenjska obilježja kategorije *n e b r o j i* v o s t i uvode se u opis zbog toga da se opiše semantički *n e b r o j i* v o b l i k c j e l o v i t o s t i imenskih riječi. Jezični izraz jednosti i dijelnosti jesu jedini nominativ i dijelni genitiv.



U skladu s navedenim, ono što u svojoj cjelovitosti znače, imenske riječi mogu označivati ili kao nešto po značenju brojivo, npr. *stol*, *kuća*, i tada im, u rasponu od jedno do mnogo, značenje ima semantički brojiv oblik, ili kao nešto po značenju nebrojivo, npr. *pijesak*, *veselje*, *trulež*, *perje*, *unučad*, i tada im, u rasponu od jedino do dio, značenje ima semantički nebrojiv oblik.

Kad ništa ne znače, nego samo na koga ili što upućuju, imenske riječi to na što upućuju označuju kao nešto pojedinačno: *Marko*, *Zagreb*, *Vinkovci*, *ja*, *ti*. Riječi koje upućuju na nešto pojedinačno pojedinačnost imaju kao svoj tipičan semantički oblik. Razlikujući se od riječi sa semantičkim oblikom cjelovitosti, brojivim i nebrojivim, riječi sa semantičkim oblikom pojedinačnosti izdvajaju se u posebnu skupinu imenskih riječi. Taj oblik tih riječi može biti samo nebrojiv, nikako brojiv.

Pojedinačnost kao semantički nebrojiv oblik imenske riječi imaju onda kad se ono na što te riječi upućuju po značenju ne može brojiti, kad je to nebrojivo, npr. *Marko*, *Zagreb*, *Vinkovci*, *ja*, *ti*. Po značenju je nebrojivo, ne može se brojiti, ono što se po značenju ne može odrediti kao jedno.

I doista: ono na što upućuje imenska riječ *Marko*, na osobu toga imena, nije jedno koje bi se moglo brojiti, nego je pojedinačno, koje se ne može brojiti, koje u svojoj pojedinačnosti - ovisno o situaciji - može biti ili semantički konkretno ili semantički nekonkretno.⁷ Semantički

⁷ Sadržaj pojmova 'semantički konkretno' i 'semantički nekonkretno' kao lingvističkih termina kojima se definira opreka u položaju imenske riječi kad se njome izriče konkretnost a kada nekonkretnost onoga na što se riječju upućuje valja razlikovati od pojmova 'konkretno' i 'nekonkretno' kao semantičkih obilježja leksičkoga značenja imenske riječi kojima se to što ta riječ znači u izvanjezičnoj zbilji označuje kao nešto

konkretno je u situaciji kad je pri izricanju imenska riječ obilježena neisticajnom intonacijom ili se nalazi na prvom mjestu u govornom nizu, npr. *Marko je bio u sobi, Ja sam bio na ulici*. Tada se polazi od pretpostavke da je ono na što upućuje imenska riječ u rečenici odnekud već poznato. Semantički nekonkretno je u situaciji kad je pri izricanju imenska riječ obilježena isticajnom intonacijom ili se nalazi na posljednjem mjestu u govornom nizu, npr. *U sobi je bio Marko, Na ulici sam bio ja*. Tada se polazi od pretpostavke da je ono na što upućuje imenska riječ u rečenici posve nepoznato.

Iz dosada izloženoga vidljivo je da za tumačenje semantičkoga statusa imenskih riječi u jezičnom sustavu postoje tri semantički mjerodavna oblika: jedan semantički brojiv oblik, oblik cjelovitosti, i dva semantički nebrojiva oblika: semantički nebrojiv oblik cjelovitosti i semantički nebrojiv oblik pojedinačnosti.

Ovisno o tome kako u svom tipičnom semantičkom obliku označuju to što znače, kao nešto brojivo: jedno i mnogo, ili kao nešto nebrojivo: jedino i dio, odnosno kao konkretno i nekonkretno, imenske se riječi dijele u skupine.

Kad to što znače označuju kao nešto brojivo, imenske riječi to što znače označuju kao pojedinačan brojiv p r e d m e t. Tako npr. imenske riječi *prijatelj* i *grad*, u rečenicama *Prijatelj mi dolazi svaki dan, Danas sam sreo prijatelje* i *U daljini se vidi grad, Gradovi su noću osvijetljeni*, ono što znače, 'prijatelja' i 'grad', označuju kao pojedinačne brojive predmete brojivost kojih se kreće u rasponu od jedan do mnogo.

Označuju li ono što znače kao pojedinačan brojiv predmet, npr. 'prijatelj', 'grad', 'stol', 'kuća', 'brdo', 'Zagrepanin', 'Slavonac', 'Hrvat', 'Ukrajina', imenske se riječi svrstavaju u skupinu o p ć i h imenica. Značenjski određen pojedinačan predmet, u općih imenica, u svojoj brojivosti ne prezentira samo sebe, nego i mnoštvo drugih istorodnih

konkretno ili kao nešto nekonkretno. Konkretnost i nekonkretnost o kojima je ovdje riječ nisu sastavni dio leksičkoga značenja imenske riječi nego su semantička obilježja njezina situacijski uvjetovanog značenja pojedinačnosti. Po tim obilježjima i ono što je leksički označeno kao konkretno situacijski može biti obilježeno kao nekonkretno; i obratno: ono što je leksički označeno kao nekonkretno situacijski može biti označeno kao konkretno.

predmeta, pa je time upravo po značenju opći, opći po svojoj primarnoj značenjskoj funkciji: da se opće u njega izriče pojedinačnim. Stoga se imenske riječi značenje kojih se može označiti kao takav pojedinačan brojiv predmet s punim pravom nazivaju opće imenice.

Za status opće imenice imenskoj riječi nije dovoljno samo to da joj ono što znači bude brojivo po značenju, da ima semantički brojiv oblik cjelovitosti, nego je nužno da osim semantičke brojivosti, u opreci jedno - mnogo, ima i gramatičku brojivost, u opreci jednina - množina.

Potrebno je to naglasiti zato što među imenskim riječima ima i onih značenje kojih je u određenom gramatičkom kontekstu semantički brojivo samo kao 'jedno', bez opreke prema 'mного', npr. *zrak, veselje, Marko, ja*, u rečenicama tipa *Zrak nam je titrao iznad glava, Posvuda se širilo veselje, Marko je toga dana ustao rano, Ja sam se samo šalio*, ali tu brojivost u tom kontekstu ne prati i njihova gramatička brojivost, jednina, u opreci prema množini. Bez gramatičke brojivosti te riječi ne ulaze u skupinu općih imenica, nego ostaju među imenskim riječima drugih dviju skupina o kojima je ovdje riječ. Ono što je u tih riječi brojivo nije definirano kao značenjski određen predmet koji svojom jednošću pretpostavlja i mnogost, nego je po značenju definirano kao nešto čemu se jednost određuje tek kao nadomjestak za izgublenu pravu gramatičku jedninu.

Kad to što znače označuju kao nešto nebrojivo, imenske riječi to što znače označuju kao cjelovitu nebrojivu tvar. Tako npr. imenske riječi *pijesak* i *veselje*, u rečenicama *Na dnu je bilo pijeska* : *Na dnu je bio pijesak* i *U kući će biti veselja* : *U kući će biti veselje*, to što znače, 'pijesak' i 'veselje', označuju kao dvije cjelovite nebrojive tvari. Kad je cjelovita tvar u svojoj nebrojivosti određena kao jedina, njezina se cjelovitost nominativom tih imenskih riječi u rečenicama tipa *Na dnu je bio pijesak* i *U kući će biti veselje* izriče kao j e d i n o s t. Kad je cjelovita tvar u svojoj nebrojivosti određena samo kao dio, njezina se cjelovitost genitivom tih imenskih riječi u rečenicama tipa *Na dnu je bilo pijeska* i *U kući će biti veselja* izriče kao d i j e l n o s t.

Označuju li ono što znače kao cjelovitu nebrojivu tvar, materijalnu ili duhovnu, npr. 'zrak', 'ljubav', 'veselje', 'pijesak', 'mjesečina', 'grabež', 'trsje', 'snoplje', 'telad', imenske se riječi svrstavaju u skupinu p o j m o v n i h imenica. Te su riječi pojmovne imenice zato što im se sadržaj primarno ostvaruje u pojmu kojim se ono što imenska riječ

znači označuje kao cjelovita nebrojiva tvar, a ne kao pojedinačan brojiv predmet. Suprotno od situacije u općih imenica, ovdje se općim, a to je uvijek pojam koji je nebrojiv, označuje nešto što je u svojoj cjelovitosti pojedinačno.

Jezični izraz cjelovitosti tih imenskih riječi kao njihova tipična semantički nebrojiva oblika, izraz semantičke kategorije nebrojivosti kojom su obilježene, značenjskih obilježja jedinosti i dijelnosti, više nije, kao u općih imenica, gramatička kategorija broja, opreka među njezinim po značenju međusobno povezanim oznakama, jedninom i množinom, nego su jezični izraz semantičke kategorije nebrojivosti, njezinih značenjskih obilježja jedinosti i dijelnosti, semantički a ne gramatički definirani oblici imenskih riječi: jedini nominativ, *zrak*, *pijesak*, *ljubav*, *veselje*, *mjesečina*, *grabež*, *trsje*, *snoplje*, *telad*, i dijelni genitiv, *zraka*, *pijeska*, *ljubavi*, *veselja*, *mjesečine*, *grabeži*, *trsja*, *snoplja*, *teladi*.

Cjelovitost se imenskih riječi *pijesak* i *veselje* u navedenim rečenicama javlja u svom semantički nebrojivu obliku. Pod utjecajem značenjski određene cjelovitosti tih riječi kao njihova tipična semantički nebrojiva oblika opreka se u gramatičkoj kategoriji broja, među jedninom i množinom, za te riječi neutralizira, pa su one obavezno samo u jednini, i to takvoj koja je gramatički samo formalna, i s njihovom značenjski određenom cjelovitošću kao tipičnim semantički nebrojivim oblikom tih riječi nema nikakve ni sintaktički ni semantički mjerodavne veze. Semantički nebrojiv oblik te riječi nemaju zato što su u jednini, nego su, obratno, u jednini, i to samo formalnoj, upravo zato što u svojoj značenjski određenoj cjelovitosti imaju semantički nebrojiv oblik, zato što im se ono što znače po značenju ne može brojiti, što je to po značenju nebrojivo.

Ovisno o kontekstu u kojemu se nađe i značenju koje iz toga proizlazi, tj. načinu na koji označuje ono što znači, kao pojedinačan brojiv predmet ili kao cjelovitu nebrojivu tvar, leksički se ista imenska riječ po semantičkim kriterijima može svrstati i u skupinu općih i u skupinu pojmovnih imenica. Tako se npr. imenska riječ *oltar* u rečenicama tipa *U crkvi se nalazi oltar* i *Mnogi su oltari u ovom ratu razrušeni* svrstava u skupinu općih imenica, jer joj se ono što znači samim oblikom tu označuje kao pojedinačan brojiv predmet, kojega može biti jedan ili mnogo, što se izriče za tu riječ aktualiziranom o-

prekom među oznakama u gramatičkoj kategoriji broja: *oltar - oltari*. U rečenici pak tipa *Blaženi Alojzije Stepinac, mučenik, uzdignut je na čast oltara* imenska se riječ *oltar* više ne može svrstati u skupinu općih imenica, jer se ono što ona tu znači ne označuje kao pojedinačan brojiv predmet. Budući da se to što ta imenica tu znači njome označuje kao cjelovita nebrojiva tvar, u ovom slučaju duhovna, sakralna, imenska će se riječ *oltar* s navedenim značenjem svrstati u skupinu pojmovnih imenica. Kao pojmovna imenica ta se riječ tu sada nalazi samo u jednini, a množinska joj je paradigma upravo kao pojmovnoj imenici iz semantičkih razloga dokinuta: *oltar - Ø*. Osim što je opća imenica, označujući ono što znači kao pojedinačan brojiv predmet, u rečenicama tipa *Stol je postavljen za jelo* i *Stolovi su već dotrajali*, s aktualiziranim oprekom *stol - stolovi*, i riječ *stol* može biti pojmovna imenica, kad kao u rečenici *Ima l' većeg bogatstva i sreće nego što su škrinja i klupa i stol* ono što znači označuje kao cjelovitu nebrojivu tvar, s dokinutom oprekom u kategoriji broja: *stol - Ø*. Glede gramatičke kategorije broja, odnos tipa *oltar - oltari*, *stol - stolovi*, u općih imenica, gdje te imenice ono što znače označuju kao pojedinačan brojiv predmet, s jedne strane, i *oltar - Ø*, *stol - Ø*, u pojmovnih imenica, gdje te imenice ono što znače označuju kao cjelovitu nebrojivu tvar, s druge, nije odnos jednina - množina i jednina - nula, nego je to, s obzirom na broj, odnos jednina - množina, s jedne strane, i nula - nula, s druge. Imenice *oltar* i *stol* u paradigmi *oltar - Ø* i *stol - Ø* nemaju aktualizirane gramatičke kategorije broja, jer je jednina u kojoj se te riječi nalaze, bez opreke prema množini, gramatički samo formalna a ne i prava, gramatički mjerodavna jednina. Tom se jedninom ono što te riječi znače ne označuje kao jedno koje je brojivo nego se, neovisno o gramatičkoj kategoriji broja, semantički pretpostavlja kao jedino koje se ne može brojiti.

Kad ono na što upućuju u svojoj značenjski određenoj pojedinačnosti označuju kao nešto nebrojivo, a to samo tako i mogu označiti, imenske riječi to na što upućuju označuju kao pojedinačan nebrojiv o b j e k t odnosno pojedinačnu nebrojivu o s o b u.

Označuju li ono na što upućuju kao pojedinačan nebrojiv objekt ili osobu, npr. Marko, Zagreb, Vinkovci, ja, ti, imenske se riječi svrstavaju u skupinu vlastitih imena i ličnih zamjenica. U opreci prema općim i pojmovnim imenicama, i u sustavu s njima, te bi se imenske

riječi zbog njihova upućivanja na pojedinačan objekt ili osobu moglo objediniti pod jednim nazivom kao p o j e d i n a č n e imenice.

Jezični izraz značenjski određene pojedinačnosti tih imenskih riječi kao njihova tipična semantički nebrojiva oblika, izraz semantičke kategorije nebrojivosti kojom su te riječi obilježene, njezinih značenjskih obilježja konkretnosti i nekonkretnosti, ni u tih imenskih riječi više nije, kao što u općih imenica jest, gramatička kategorija broja, opreka među njezinim po značenju međusobno povezanim oznakama, jedninom i množinom, nego su jezični izraz semantičke kategorije nebrojivosti, njezinih značenjskih obilježja konkretnosti i nekonkretnosti, semantički a ne gramatički definirani oblici imenskih riječi: konkretni nominativ, *Marko, ja*, u rečenicama tipa *Marko je bio u sobi, Ja sam bio na ulici*, i nekonkretni nominativ, *Marko, ja*, u rečenicama tipa *U sobi je bio Marko, Na ulici sam bio ja*. Pojedinačnost se imenskih riječi *Marko* i *ja* u navedenim rečenicama javlja u svom semantički nebrojivu obliku.

Pod utjecajem značenjski određene pojedinačnosti tih riječi kao njihova tipična semantički nebrojiva oblika opreka se u gramatičkoj kategoriji broja, među jedninom i množinom, i za te riječi neutralizira, pa su one obavezno ili samo u jednini, npr. *Marko, ja*, ili samo u množini, npr. *Vinkovci, mi*, i to takvoj jednini i takvoj množini koje su gramatički samo formalne, i s njihovom značenjski određenom pojedinačnošću kao tipičnim semantički nebrojivim oblikom tih riječi i konzekvencijama koje iz toga proizlaze nemaju nikakve ni sintaktički ni semantički mjerodavne veze. Semantički nebrojiv oblik pojedinačnosti te riječi nemaju zato što su ili samo u jednini ili samo u množini, nego, obratno, mogu biti i u jednini i u množini, bivajući u njima samo formalno, upravo zato što u svojoj značenjski određenoj pojedinačnosti imaju semantički nebrojiv oblik, oblik koji je o gramatičkoj kategoriji broja, jednini i množini, neovisan. Tim se riječima u tom obliku ono što one znače po značenju ne može brojiti, ostaje nebrojivo.

Iz dosada izloženoga uočljivo je da opće imenice imaju i jedninu i množinu, u međusobnoj značenjski mjerodavnoj opreci, pojmovne imenice samo jedninu, i to gramatički samo formalnu, bez značenjski mjerodavne opreke s množinom, a pojedinačne imenice ili samo jedninu ili samo množinu, obje gramatički samo formalne, bez značenjski mjerodavne opreke među njima.

Kojoj od triju navedenih skupina imenskih riječi, općim, pojmovnim ili pojedinačnim imenicama pripadaju riječi označene kao *pluralia tantum*, riječi koje su samo u množini, kakve su npr. *vrata*, *vile*, *škare*, *hlače*, *grablje*, *kliješta*, *ljestve*, *naočale*?

Po oznakama gramatičke kategorije broja, jednini i množini, njihovoj raspodjeli na pojedine skupine imenskih riječi i gramatičkoj mjerodavnosti tih oznaka imenske bi riječi označene kao *pluralia tantum* s obzirom na svoj ekskluzivni samo množinski oblik u usporedbi s dosada nabrojenim skupinama u jeziku činile zasebnu skupinu imenskih riječi. To bi tako i bilo da se imenske riječi u skupine navedena tipa svrstavaju po oznakama gramatičke kategorije broja u kojima se nalaze. No to nije tako.

Imenske se riječi u skupine navedena tipa ne svrstavaju po oznakama gramatičke kategorije broja, jednini i množini, nego po svojim semantičkim svojstvima, po načinu na koji označuju ono što znače ili ono na što upućuju, po svojim brojivim i nebrojivim semantičkim a ne samo gramatičkim oblicima. Budući da su u hrvatskom jeziku moguća tri navedena načina na koja imenske riječi označuju ono što znače odnosno ono na što upućuju, i nema ih više, imenske će se riječi označene kao *pluralia tantum*, tipa *vrata*, *vile*, *škare*, po načinu na koji označuju ono što znače nužno uvrstiti u jednu od navedenih skupina imenskih riječi. Koju?

Za valjan odgovor na to pitanje valja utvrditi kako navedene riječi označuju ono što znače: kao pojedinačan brojiv predmet, da bi ih se svrstalo u opće imenice; kao cjelovitu nebrojivu tvar, da bi ih se svrstalo u pojmovne imenice; kao pojedinačan nebrojiv objekt ili osobu, da bi ih se svrstalo u pojedinačne imenice. Tek kad se to utvrdi, pouzdano će se znati kojoj skupini imenskih riječi pripadaju riječi označene kao *pluralia tantum*.

Na prvi pogled reklo bi se da imenske riječi tipa *vrata*, *vile*, *škare* ono što znače, 'vrata', 'vile', 'škare', označuju kao pojedinačan brojiv predmet. Ono što znači npr. imenska riječ *vrata* zamislivo je kao pojedinačan predmet istorodni uzorci kojega se mogu brojiti: jedna vrata, dvojna vrata, petora vrata, više vrata, stotinu vrata, mnogo vrata. Tako je sa svim riječima označenim kao *pluralia tantum*. Ono što se u njihovom obaveznom množinskom obliku njima označuje - to što znače - u izvanjezičnoj je zbilji zamislivo kao jedan ili više istorodnih brojivih

predmeta. Okolnost da se to što te riječi znače u izvanjezičnoj zbilji može pojmiti kao pojedinačan brojiv predmet vjerojatno je i bila razlogom da ih se u tradicionalnoj gramatici svrsta u skupinu općih imenica.

U postupku svrstavanja tih riječi među opće imenice dogodila se međutim metodološka pogreška. Po njoj su riječi označene kao *pluralia tantum* svrstane u pogrešnu skupinu imenskih riječi, onu u koju po svojoj semantičkoj strukturi ne pripadaju. U prosudbi njihove pripadnosti općim imenicama pošlo se od pretpostavke da ono što te riječi znače iskustveno, pojedinačan brojiv predmet, a to je nedvojbeno, na isti način, kao pojedinačan brojiv predmet, znače i semantički, i da se to što znače semantički njima samima kao pojedinačan brojiv predmet može i označiti. A upravo to nije točno. To je točno samo za imenske riječi iz kategorije općih imenica, ali za riječi označene kao *pluralia tantum* ta je pretpostavka kriva.

Ono što znače odnosno mogu značiti, pojedinačan brojiv predmet, te riječi u svom obaveznom množinskom obliku ne mogu jednoznačno i označiti kao pojedinačan brojiv predmet, kao što to u svom jedninskom obliku, u opreci prema množinskomu, mogu opće imenice, tipa *stol*, *kuća*. Ono što imenske riječi *stol* i *kuća* znače, 'stol' i 'kuću', tim se riječima jednoznačno označuje kao pojedinačan brojiv predmet: stol i kuća. Ono što znače imenske riječi označene kao *pluralia tantum*, npr. *vrata*, *vile*, *škare*, u izvanjezičnoj je zbilji zamislivo, može se pojmiti kao pojedinačan brojiv predmet, vrata kao jedna vrata, vile kao jedne vile, škare kao jedne škare, itd., ali se to što te riječi znače, 'vrata', 'vile', 'škare', njima samima u jeziku ne može jednoznačno i označiti kao pojedinačan brojiv predmet. Zašto?

Da bi se imenskom riječju to što ona znači označilo kao pojedinačan brojiv predmet, značenje joj mora imati semantički brojiv oblik. Semantički brojiv oblik značenje imenske riječi ima onda kad se ono što ta riječ znači po značenju može odrediti kao jedno i potom po značenju brojiti od najmanje jedno do najviše mnogo. Takav semantički brojiv oblik, kako je pokazano, imaju imenske riječi iz kategorije općih imenica. Njihovu semantičku brojivost, u opreci jedno - mnogo, npr. 'grad' - 'gradovi', obavezno prati i gramatička, u opreci jednina - množina, npr. *grad* - *gradovi*. S imenskim riječima označenim kao *pluralia tantum*, tipa *vrata*, *vile*, *škare*, po tradicionalnoj gramatici

svrstanim u opće imenice, nije tako.

Ono što te riječi znače po značenju se ne može odrediti kao jedno, njima samima se to što znače kao jedno jednoznačno ne može ni označiti, riječju *vrata* kao jedna vrata, riječju *vile* kao jedne vile, pa se to kao jedno po značenju ne može ni brojiti, u rasponu od najmanje jedno do najviše mnogo, na semantičkoj razini to nije brojivo.

Ako se ono što imenska riječ znači po značenju ne može odrediti kao jedno, ne može se odrediti ni kao mnogo, bez obzira na množinski oblik u kojemu se ta riječ nalazi, kakav je slučaj upravo s imenskim riječima označenim kao *pluralia tantum*, tipa *vrata*, *vile*, *škare*. Množinskim se oblikom tih riječi ne izriče njihova gramatički mjero-davna množina. Ta je množina tu gramatički samo formalna. Takva množina kao gramatički oblik ne može biti jezični izraz semantičkom obilježju mnogosti, pogotovu ako imenska riječ u tom obliku toga semantičkog obilježja nema, kao što ga nemaju imenske riječi obilježene kao *pluralia tantum*.

U svom gramatički samo formalnom množinskom obliku te riječi nemaju semantički brojiv oblik. Semantički je oblik tih imenskih riječi nebrojiv, takav koji kao jezični izraz ne prati opreka među jedninom i množinom u gramatičkoj kategoriji broja. Sadržaj onoga što u svom množinskom obliku znače u tih se imenskih riječi ne može i brojiti po značenju, ni kao jedno ni kao mnogo. Kao jedno ne može se brojiti zato što to što imenska riječ znači u istom obliku uvijek može značiti i mnogo, a kao mnogo ne može se brojiti zato što se to što imenska riječ znači po semantičkim kriterijima u tom obliku nikad ne može jednoznačno utvrditi kao jedno.

U pluralnom obliku imenskih riječi tipa *vrata*, *vile*, *škare* pod utjecajem se njihova semantički nebrojiva oblika razlika između jedan i mnogo dokida, pa se opreka u gramatičkoj kategoriji broja, među jedninom i množinom, za te riječi u tom obliku neutralizira. Od semantički nebrojiva oblika tih riječi nebrojiv postaje i njihov gramatički oblik: množinskim se oblikom riječi tipa *vrata*, *vile*, *škare* ne izriče njihova množina, kao što se množinskim oblikom riječi tipa *grad*, *prijatelj*, *stol*, *kuća* izriče njihova množina: *gradovi*, *prijatelji*, *stolovi*, *kuće*.

U imenskih riječi označenih kao *pluralia tantum* nema, kao u općih imenica, semantičke opreke jednost - mnogost, ta se značenjski mjerodavna opreka tu ne može uspostaviti. Jednost i mnogost tim se

riječima ne mogu utvrditi kao diskretni semantički entiteti koje kao izraz prati opreka u gramatičkoj kategoriji broja, među njezinim po značenju međusobno povezanim oznakama, jedninom i množinom. Ono što te riječi znače njihovim se obaveznim samo množinskim oblikom u isti mah označuje i kao jedno i kao mnogo, a ne označuje se jednoznačno ni kao jedno ni kao mnogo, zbog čega se ne može pouzdano utvrditi kad se označuje kao jedno a kada kao mnogo, pa se u takvim okolnostima značenjski mjerodavna razlika između jedno i mnogo gubi. S gubljenjem razlike između jedno i mnogo dokida se i mogućnost brojenja po značenju onoga što te riječi znače. Zato se te riječi i ne mogu svrstati u skupinu općih imenica, kojima je i semantički i gramatički oblik brojiv, u kojih se ono što te riječi znače može brojiti po značenju.

U rečenici *Pri gradnji kuće vrata se ugrađuju prije žbukanja* imenskom se riječju *vrata* u njezinu formalno množinskom obliku ono što ta riječ znači, 'vrata', jednoznačno ne označuje ni kao jedno ni kao mnogo, a ne označuje se ni kao prava gramatička množina. Po imenskim riječima označenim kao *pluralia tantum*, tipa *vrata*, *vile*, *škare*, *hlače*, ne može se pouzdano znati je li riječ o jednom ili o više predmeta koji se označuju kao ono što te riječi znače. Iz rečenice *Hlače sam ostavio u garderobi* ne može se znati je li riječ o jednim hlačama ili o više njih, jednako kao što se iz rečenice *Nabavio sam škaru* ne može znati je li riječ o jednim škarama ili o više škara.

Nasuprot navedenim primjerima, u rečenicama s imenskim riječima iz kategorije općih imenica uvijek se zna je li riječ o jednom ili o više pojedinačnih predmeta označenih kao ono što imenska riječ znači. Iz rečenice *Odišlo sam ostavio u garderobi* ili rečenice *Kupio sam košulju* zna se da je riječ o jednom odijelu i o jednoj košulji a ne o više njih, a iz rečenice *Odišela sam ostavio u garderobi* ili rečenice *Kupio sam košulje* da je riječ o više odijela i o više košulja, a ne samo o jednom odijelu i o jednoj košulji.

Kako u svakoj rečenici s imenskom riječju označenom kao *pluralia tantum* onoga što ta riječ znači može biti i jedno i mnogo, može se shvatiti kao jedan i kao mnogo istorodnih predmeta, samo iz logičkoga konteksta, a ne po samoj imenskoj riječi, moguće je razabrati je li riječ o jednomu ili o mnogo takvih predmeta. Iz semantičke i gramatičke strukture tih riječi to nikako nije moguće. Ono što te riječi znače nije

brojivo ni semantički ni gramatički. To što znače može se kao pojedinačan predmet brojiti samo pragmatički, u izvanjezičnoj zbilji, vrata kao jedna, dvojica, troja itd. vrata.

Je li u tih imenskih riječi, glede onoga što znače, riječ o jednom predmetu ili o više njih ne može se znati zato što se tim imenskim riječima ono što znače i ne označuje kao značenjski određen pojedinačan brojiv predmet. To što te imenske riječi znače njima se označuje kao nešto drugo, nešto što se po značenju ne može brojiti. Što? To da se imenskim riječima označenim kao *pluralia tantum* to što te riječi znače označuje kao pojedinačan brojiv predmet, i da se po tome te riječi svrstavaju u opće imenice, moglo se dosada smatrati prihvatljivim samo zato što se u opisu semantičkoga položaja tih riječi u imenskom sustavu hrvatskoga jezika nije vodilo dovoljno računa o razlici između semantički i pragmatički određenoga predmeta, onoga u jeziku i onoga izvan jezika, u zbilji, pa se prešutno držalo neprijepornim da se uvijek i svugdje ono što se kao predmet broji u izvanjezičnoj zbilji kao predmet mora moći brojiti i u samom jeziku, da se ta dva predmeta međusobno podudaraju, da su čak istovjetni.

U imenskih riječi iz kategorije općih imenica to i jest tako: predmetu određenom pragmatički, u izvanjezičnoj zbilji, odgovara predmet određen semantički, u jeziku, ali u imenskih riječi označenih kao *pluralia tantum* nije tako. Predmetu određenom pragmatički, u izvanjezičnoj zbilji, tu ne odgovara predmet određen semantički, u jeziku, ta dva predmeta u tih imenskih riječi nisu u skladu jedan s drugim, međusobno se ne podudaraju. Nisu u skladu i ne mogu se međusobno podudarati zato što se u tih imenskih riječi i ne radi o dva predmeta, nego samo o jednomu, onomu koji je određen pragmatički, u izvanjezičnoj zbilji. Predmet koji se određuje semantički, po značenju, u samom jeziku, u tih imenskih riječi izostaje, nema ga. Ono što te riječi znače u njih se i ne javlja kao semantički brojiv predmet. Značenje tih riječi nema u jeziku svoj predmetni oblik.

Položaj je imenskih riječi označenih kao *pluralia tantum* u semantičkom sustavu paradoksalan: premda te riječi nemaju semantički brojiva oblika, pa im se značenje ne može brojiti kao semantički određen predmet, u rasponu od jedan do mnogo, ipak se ono što znače i što se po značenju ne može brojiti, u njih može brojiti kao materijalno

određen predmet, po svojoj fizičkoj prisutnosti u izvanjezičnoj zbilji, u rasponu od jedan do beskonačno.

Da bi se protumačila proturječna okolnost u kojoj se ono što imenske riječi označene kao *pluralia tantum* znače u izvanjezičnoj zbilji može pojmiti kao pojedinačan brojiv predmet, a samim se tim riječima to što znače kao pojedinačan brojiv predmet ne može označiti, i da bi se za pojedine skupine imenskih riječi objasnila razlika u načinu na koji imenske riječi označuju ono što znače i mogućnosti poimanja njihova značenja u izvanjezičnoj zbilji, nužno je u opis izričito uvesti razliku između dvaju predmeta koji su brojevi: jednoga koji se određuje značenjski, na semantičkoj razini, i može se brojiti po značenju, od jedan do mnogo, značenjski određenoga predmeta u jeziku, i drugoga, koji se određuje materijalno, na pragmatičkoj razini, po svojoj fizičkoj prisutnosti u izvanjezičnoj zbilji, kao stvar, i može se brojiti matematički, od jedan do beskonačno, pragmatički određenoga predmeta.

Valja dakle razlikovati semantičku brojivost, po značenju određenoga predmeta u jeziku, od matematičke brojivosti, pragmatički određenoga predmeta u izvanjezičnoj zbilji. Premda se predmet određen po svojim materijalnim svojstvima, u izvanjezičnoj zbilji, najčešće podudara s predmetom određenim po značenju, u samom jeziku, ta dva predmeta nisu ista, u opisu ih se ne smije poistovjetiti. Oni se međusobno razlikuju i ondje gdje se, kao u imenskih riječi iz kategorije općih imenica, tipa *stol* i *kuća*, upravo zbog te podudarnosti ne osjeća potreba za uvođenjem razlikovanja među njima.

To što se u imenskih riječi iz kategorije općih imenica ne osjeća potreba za razlikovanjem tih dvaju predmeta nipošto još ne znači da se predmetom određenim pragmatički, i samo matematički brojivim, može nadomjestiti izostanak predmeta određena semantički, po značenju, i samo po značenju brojiva, kao što se to prešutno čini u tu-mačenju imenskih riječi označenih kao *pluralia tantum*, tipa *vrata*, *vile*, *škare*, pri njihovu svrstavanju u skupinu općih imenica. Potrebu za razlikovanjem dvaju navedenih predmeta u imenskih riječi iz kategorije općih imenica neutralizira njihova brojivost, a u imenskih riječi označenih kao *pluralia tantum*, upravo obratno, aktualizira disproporcija u njihovoj brojivosti. U tih je riječi brojiv, matematički, samo pragmatički određen predmet, u izvanjezičnoj zbilji, vrata kao jedna

vrata, vile kao jedne vile itd., a predmet koji bi tu trebao biti određen po značenju, brojiv semantički, nije u jeziku ni određen kao predmet, pa se kao značenjski određen predmet ne može ni brojiti. Ono što znače imenske riječi označene kao *pluralia tantum* može se u izvanjezičnoj zbilji brojiti matematički, ali se to što znače po načinu na koji to označuju ne može brojiti semantički, u jeziku.

Imenske riječi tipa *vrata, vile, škare*, bez semantički brojiva oblika, ono što znače ne označuju dakle, poput općih imenica, kao pojedinačan brojiv predmet. Svojim samo formalnim množinskim oblikom te riječi to i ne mogu označiti. Budući da ono što znače ne označuju kao pojedinačan brojiv predmet, kako imenske riječi tipa *vrata, vile, škare* označuju to što znače? Kao cjelovitu nebrojivu tvar, kao pojedinačan nebrojiv objekt ili kao pojedinačnu nebrojivu osobu? Da bi se to doznalo, mora se utvrditi kakav semantički nebrojiv oblik imaju te imenske riječi: semantički nebrojiv oblik cjelovitosti, kakav imaju pojmovne imenice, pa bi tada ono što znače te riječi označivale kao cjelovitu nebrojivu tvar, ili semantički nebrojiv oblik pojedinačnosti, kakav imaju pojedinačne imenice: vlastita imena i lične zamjenice, pa bi tada ono što znače te riječi označivale kao pojedinačan nebrojiv objekt ili pojedinačnu nebrojivu osobu. Tek kad se to utvrdi, kakav semantički nebrojiv oblik imaju imenske riječi označene kao *pluralia tantum*, tek tada će se znati kako označuju ono što znače, i kojoj, po tome, skupini imenskih riječi po strukturi svoga značenja te riječi pripadaju, pojmovnim ili pojedinačnim imenicama.

Već je rečeno da semantički nebrojiv oblik pojedinačnosti imaju one imenske riječi koje nemaju vlastita leksičkog sadržaja, nego na ono što označuju svojim oblikom samo upućuju, kao na nešto pojedinačno: pojedinačan nebrojiv objekt, npr. Sisak, ili pojedinačnu nebrojivu osobu, npr. ja. Budući da imenske riječi označene kao *pluralia tantum* ono što znače ne mogu jednoznačno označiti kao jedno, a u izvanjezičnoj im se zbilji to što znače kao pragmatički određen predmet matematički može brojiti od jedan do beskonačno, te imenske riječi takvom svojom semantičkom strukturom na ono što označuju ne mogu upućivati kao na nešto pojedinačno. Zbog toga se te riječi, označene kao *pluralia tantum*, i ne mogu svrstati u skupinu imenskih riječi iz kategorije pojedinačnih imenica: vlastitih imena i ličnih zamjenica. Po strukturi svoga značenja te riječi toj skupini ne pripadaju.

I kad znače jedno i kad znače mnogo, u svom obaveznom množinskom obliku, koji je neutraliziran, i gramatički samo formalan, imenske riječi označene kao *pluralia tantum*, tipa *vrata*, *vile*, *škare*, to što znače ne označuju jednoznačno ni kao jedno ni kao mnogo, nego to što znače, bilo jedno ili mnogo, jednoznačno označuju kao nešto značenjski cjelovito. Cjelovitost značenja tih riječi njihov je tipičan semantički oblik, neovisan i o njihovoj gramatički samo formalnom množinskom obliku i o pretpostavljenoj jednini odnosno množini onoga što te riječi znače u izvanjezičnoj zbilji.

Cjelovitost je značenja tih riječi nebrojiva, za razliku od cjelovitosti značenja imenskih riječi iz kategorije općih imenica, koja je brojiva. Imenskom se riječju *vrata* u rečenici *Na sobi su bila vrata* to što ta riječ znači, 'vrata', ne označuje ni kao jedna vrata ni kao mnogo vrata, značenje joj se dakle ne označuje kao značenjski određen predmet koji se može brojiti, nego se to što ta riječ znači, 'vrata', tu označuje kao cjelovita nebrojiva tvar. Sadržaj se te riječi ne ostvaruje u pojmu kojim bi se ono što ta riječ znači označivalo kao pojedinačan brojiv predmet, nego joj se sadržaj ostvaruje u pojmu kojim se ono što ta riječ znači označuje kao cjelovita nebrojiva tvar, u ovom slučaju materijalna.

Semantički nebrojiv oblik cjelovitosti, kao tipičan, imaju, rečeno je, imenske riječi iz kategorije pojmovnih imenica, tipa *zrak*, *pijesak*, *veselje*, *svrbež*, *mjesečina*, *lišće*, *brodovlje*, *štenad*, itd. Ono što te riječi znače, u svojoj značenjski određenoj cjelovitosti, kao tipičnu semantički nebrojivu obliku, njima se označuje kao cjelovita nebrojiva tvar, materijalna ili duhovna. Sa semantički nebrojivim oblikom cjelovitosti, i imenske riječi označene kao *pluralia tantum*, tipa *vrata*, *vile*, *škare*, ono što znače označuju na isti način, kao cjelovitu nebrojivu tvar, uglavnom materijalnu. Kao cjelovita nebrojiva tvar jednako je označeno ono što znače imenske riječi *vrata*, *vile*, *škare* kao i ono što znače imenske riječi *zrak*, *pijesak*, *veselje*, *mjesečina*, itd. Po načinu označivanja onoga što znače između jednih i drugih nema razlike. Po tome što, kao i pojmovne imenice, ono što znače označuju kao cjelovitu nebrojivu tvar, a ne kao pojedinačan brojiv predmet, imenske riječi označene kao *pluralia tantum* spadaju u skupinu pojmovnih imenica.

Označuju li, kako je utvrđeno, te imenske riječi, u svom i gramatički i semantički nebrojivu obliku, ono što znače kao cjelovitu nebrojivu tvar, tim se riječima, bez obzira na množinski im gramatički

oblik, u njihovoj značenjski određenoj cjelovitosti to što znače ne može pouzdano označiti ni kao jedno ni kao mnogo, nego se to što znače pouzdano može označiti samo kao jedino: *Na kući su bila vrata*, i kao dio: *Na kući je bilo vrata*, neovisno o tome je li i u jednom i u drugom slučaju riječ o pretpostavljenoj jednini ili o pretpostavljenoj množini. Uz nerješivu dvojbu je li u tim rečenicama riječ o tzv. stvarnoj jednini ili stvarnoj množini, bez ikakve je dvojbe to da se u prvoj od tih rečenica imenskom riječju *vrata* u njezinu nominativnom obliku izriče jedinstvo toga što ta riječ znači a u drugoj tom istom riječju u njezinu genitivnom obliku dijelnost njezina značenja. Umjesto oznaka gramatičke kategorije broja, jednine i množine, koje su tu neutralizirane značenjski određenom cjelovitošću tih riječi, u tih se imenskih riječi u njihovu semantički nebrojivu obliku cjelovitosti kao dominantna aktualiziraju značenjska obilježja semantičke kategorije nebrojivosti: jedinstvo i dijelnost. Za imenske riječi označene kao *pluralia tantum* samo se ta obilježja mogu pouzdano utvrditi u rečenici u kojoj se nalazi takva riječ. Ne dakle ni jedno ni mnogo, nego uvijek samo jedino i dio.

U rečenici *Na kući je bilo vrata* na snazi nije gramatička kategorija broja, oznaka koje bi se kao množina izricala množinskim oblikom imenske riječi *vrata*, nego je na snazi semantička kategorija nebrojivosti unutar koje se u sklopu semantički nebrojiva oblika cjelovitosti te riječi njezina značenjski određena cjelovitost izriče značenjskim obilježjem dijelnosti u obliku dijelnoga genitiva, *vrata*, neovisno i o jednini i o množini. I jednina i množina, i opreka među njima, dijelnim su genitivom tu neutralizirane, stavljene izvan snage, za račun značenjske cjelovitosti te riječi u njezinu semantički nebrojivu obliku. Jednu moguću cjelovitost imenske riječi, brojivu, tu smjenjuje druga, nebrojiva, u kojoj gramatička kategorija broja za tu riječ prestaje biti mjerodavna.

I kao što je za izricanje značenjski određene cjelovitosti imenskih riječi iz kategorije općih imenica, njezinih značenjskih obilježja jednosti i mnogosti, npr. *grad - gradovi*, mjerodavna i nužna opreka u gramatičkoj kategoriji broja, među njezinim značenjski povezanim oznakama, jedinom i množinom, *grad - gradovi*, tako je i za izricanje značenjski određene cjelovitosti imenskih riječi iz kategorije pojmovnih imenica, kojoj pripadaju i *pluralia tantum*, za izricanje njezinih značenjskih obilježja jedinstva i dijelnosti, npr. *zrak - zraka*, mjerodav-

na i nužna opreka u semantičkoj kategoriji nebrojivosti, među njezinim značenjski povezanim oznakama, jedinim nominativom i dijelnim genitivom: *zrak - zraka*. Stoga jednako tako ni u rečenici *Na kući su bila vrata* na snazi nije gramatička kategorija broja, oznaka koje bi se kao jednina izricala množinskim oblikom imenske riječi *vrata*, nego je na snazi semantička kategorija nebrojivosti unutar koje se u sklopu semantički nebrojiva oblika cjelovitosti te riječi njezina značenjski određena cjelovitost izriče značenjskim obilježjem jedinosti u obliku jedinoga nominativa, *vrata*, neovisno i o jednini i o množini. Gramatička kategorija broja, opreka među njezinim oznakama, jedinom i množinom, u tih je imenskih riječi neutralizirana semantičkom kategorijom nebrojivosti, značenjski određenom cjelovitošću kao njezinim semantički nebrojivim oblikom u kojemu se nalaze riječi označene kao *pluralia tantum*.

U rečenicama *Na kući su bila vrata* : *Na kući je bilo vrata* imenskom se riječju *vrata*, u njezinu obaveznu množinskom obliku, koji je tu samo formalan, ono što ta riječ znači jednoznačno ne označuje ni kao jedno ni kao mnogo, dapače se uopće ne označuje kao značenjski određen brojiv predmet, nego se označuje kao cjelovita nebrojiva tvar u nebrojivosti koje se semantički odnos jedno - mnogo nužno dokida, a nebrojivost se označene stvari u njezinoj značenjski određenoj cjelovitosti, neovisno i o pretpostavljenoj jednini i o pretpostavljenoj množini te riječi, pri njihovoj neutralizaciji semantički nebrojivim oblikom cjelovitosti, u prvoj rečenici svodi na jedinstvo: *Na kući su bila vrata*, a u drugoj na dijelnost: *Na kući je bilo vrata*. Aktualizirana opreka jedino - dio tu neutralizira samo potencijalnu opreku jedno - mnogo.

Za razliku od imenskih riječi iz kategorije općih imenica, koje su brojive i semantički i gramatički, i imenskih riječi iz kategorij pojmovnih i pojedinačnih imenica, koje su, inače nebrojive, u određenom kontekstu brojive samo semantički, kao jedno, bez brojivosti gramatičke, ono što znače imenske riječi označene kao *pluralia tantum*, tipa *vrata*, *vile*, *škare*, i način na koji to označuju, u jeziku nije brojivo, ni semantički ni gramatički, nego je brojivo samo u izvanjezičnoj zbilji, pragmatički. Tu se to što te riječi znače matematički može brojiti kao pojedinačan brojiv predmet, od jedan do beskonačno. S jezičnoga pak gledišta te su riječi potpuno nebrojive. Ni pod kojim uvjetom njima se ne može uspostaviti jednost značenja kao mjera njegove semantičke

brojivosti, s jedne strane, a ne može im se uspostaviti ni jedninski oblik kao mjera njihove gramatičke brojivosti. To je jedina skupina imenskih riječi u hrvatskom jeziku riječi koje su bez ostatka nebrojive, imaju i semantički i gramatički potpuno nebrojiv oblik. Po semantički posve nebrojivu obliku cjelovitosti čini se da te riječi kategoriji pojmovnih imenica pripadaju najpotpunije, više nego neke druge skupine imenskih riječi iste kategorije.

Nakon svega što je rečeno, za imenske riječi označene kao *plurabilia tantum* valja zaključiti: po onome što znače, načinu na koji to označuju, i načinu na koji se to može brojiti, u jeziku i u izvanjezičnoj zbilji, te riječi nisu opće imenice. Ono što znače ne označuju, s općim imenicama, kao pojedinačan brojiv predmet, nego, s pojmovnima, označuju to kao cjelovitu nebrojivu tvar. To što je u jeziku tim imenicama označeno kao cjelovita nebrojiva tvar, u izvanjezičnoj se zbilji može brojiti kao pojedinačan brojiv predmet, od jedan do beskonačno, za razliku od ostalih pojmovnih imenica, u kojih se ono što se njima označuje u jeziku, cjelovita nebrojiva tvar, u izvanjezičnoj zbilji ne može brojiti kao pojedinačan brojiv predmet, nego se i u izvanjezičnoj zbilji poimlje kao cjelovita nebrojiva tvar.

Ono što se označuje imenskom riječju *vrata*, *vrata* kao cjelovita nebrojiva tvar, u izvanjezičnoj se zbilji, suprotno očekivanju, može poimati onako kako se poimlje ono što se označuje imenskim riječima iz kategorije općih imenica, tipa *stol*, *kuća*, *prijatelj*, *grad*, tj. kao pojedinačan brojiv predmet. Razlika je samo u tome što pojedinačnom brojivu predmetu u izvanjezičnoj zbilji u imenskih riječi iz kategorije općih imenica odgovara i semantički brojiv predmet u jeziku, a pojedinačnom brojivu predmetu u izvanjezičnoj zbilji u imenskih riječi označenih kao *plurabilia tantum* takav semantički brojiv predmet u jeziku ne odgovara. Brojivost se takva pragmatički određena predmeta u izvanjezičnoj zbilji u oba slučaja kreće u rasponu od jedan do beskonačno. Imenskom se riječju *vrata* na semantičkom planu, u sklopu semantičke kategorije nebrojivosti, njezina semantički nebrojiva oblika cjelovitosti, kao njezina značenjska obilježja izriču nebrojiva jedinost i nebrojiva dijelnost onoga što ta riječ znači, npr. *Na kući su bila vrata* i *Na kući je bilo vrata*, a na pragmatičkom se planu ono što ta riječ znači, unatoč tomu, to može poimati kao beskonačan niz materijalno

određenih pojedinačnih predmeta koji se u izvanjezičnoj zbilji mogu brojiti od jedan do beskonačno.

Na osnovi dosada izloženoga moguće je izvesti zaključak: po načinu na koji označuju ono što znače, kao cjelovitu nebrojivu tvar, imenske riječi označene kao *pluralia tantum*, tipa *vrata*, *vile*, *škare*, spadaju u pojmovne imenice, po strukturi svoga značenja njihov su najreprezentativniji uzorak. Da bi bile opće imenice, nedostaje im semantička i gramatička brojivost, semantički i gramatički brojiv oblik. To da se to što u jeziku označuju kao cjelovitu nebrojivu tvar u izvanjezičnoj zbilji može brojiti kao pragmatički određen matematički brojiv pojedinačan predmet nije još dovoljan razlog da ih se svrsta među opće imenice.

Da bi semantičko-gramatički položaj imenskih riječi označenih kao *pluralia tantum* u imeničkom sustavu brojivosti i nebrojivosti hrvatskoga jezika bio što transparentniji, radi preglednosti i mogućih usporedbi daje se na kraju prikaz takva položaja svih skupina imenskih riječi koje ulaze u taj sustav:

Opće imenice

stol - stolovi: semantička brojivost: jednost - mnogost
gramatička brojivost: jednina - množina

Pojmovne imenice

zrak - zraka: semantička nebrojivost: jednost - dijelnost
gramatička nebrojivost: formalna jednina zrak - Ø
semantička brojivost: jednost - Ø
gramatička nebrojivost: formalna jednina

Pojedinačne imenice

ja, Marko, mi, Vinkovci: semantička nebrojivost:
konkretnost - nekonkretnost
gramatička nebrojivost: formalna
jednina i formalna množina

ja, Marko, mi, Vinkovci - Ø: semantička brojivost: jednost-Ø
gramatička nebrojivost: formalna
jednina i formalna množina

Pluralia tantum

škare - škara: semantička nebrojivost: ni kao jednost ni kao mnogost, nego samo kao jedinstvo i dijelnost
gramatička nebrojivost: samo formalna množina

LITERATURA

- Babić - Brozović - Moguš - Pavešić - Škarić - Težak, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, HAZU Globus, Zagreb, 1991.
- Barić - Lončarić - Malić - Pavešić - Peti - Zečević - Znika, *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
- Miro Barjamović, *Broj imenice i pojam presupozicije u morfologiji*, Naučni sastanak... 177-184.
- Brabec - Hraste - Živković, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, II. izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1954.
- Hanna Dalewska Greń i Kazimierz Feleszko, *Mesto brojeva u određivanju gramatičkog roda i broja u srpskohrvatskom i poljskom jeziku*, Naučni sastanak... 29-40
- ДЕГТЯРЕВ, В. И., Происхождение имен pluralia tantum в славянских языках, Вопросы языкознания, 1982, 1, 65-77.
- Radmila Đorđević, *Kategorija broja imenica u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*, Naučni sastanak... 139-159.
- Henning Mørk, *Pojam broja i njegov jezički obim*, Rod i broj u srpskohrvatskom jeziku, Naučni sastanak slavista u Vukove dane, Referati i saopštenja 13/1, Beograd, 1984, 269-274; o *pluralia tantum* na str. 270-272
- Milka Ivić, *Izbrojivost onoga što imenica označava kao gramatički problem*, Lingvistički ogledi, Prosveta, Beograd, 1983, 9-36; o *pluralia tantum* na str. 13-14
- Dragana Mršević, *Neka pitanja kategorije broja kod frazeoloških poređenja*, Naučni sastanak... 23-28.
- Ivo Pranjković, *Zbirne imenice i kategorija broja u hrvatskom ili srpskom jeziku*, Naučni sastanak... 171-175.
- Težak - Babić, *Gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1992.

WHICH CATEGORY OF NOMINAL WORDS *PLURALIA TANTUM*
BELONG TO?

Summary

Nominal words which have only the plural form are marked as pluralia tantum such as *vrata*, *vile*, *škare*. In traditional grammars they are classified among general nouns. In this text the author gives methodological arguments that these words, by their semantic structure, cannot belong to general nouns, but by their semantically uncountable form of wholeness in which their plural form is only formal, they belong to the category of conceptual nouns of the same type as *zrak*, *radost*, *um*, the nouns which, because of their semantically uncountable form of wholeness, have only formal singular grammatical form.

key words: conceptual noun, general noun, pluralia tantum, semantically countable form of wholeness, semantically uncountable form of wholeness

ključne riječi: opća imenica, pluralia tantum, pojmovna imenica, semantički brojiv oblik cjelovitosti, semantički nebrojiv oblik cjelovitosti